

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἀρχὴ τῆς Ἐπικουρικότητος καὶ τὸ Ὁρθόδοξο Αὐτοκέφαλο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ*

Στὴν κοινωνιολογικὴ ἔρευνα καὶ βιβλιογραφία ἔχει διὰ πολλῶν ὑπογραμμισθεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ σημερινὴ νεωτερικὴ ἀλλὰ καὶ μετανεωτερικὴ κοινωνία ἀδυνατεῖ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ μία ὁμογενοποιημένη παγκόσμια κουλτούρα σὲ ἕναν ὁμογενοποιημένο πολιτισμὸ τῆς Παγκοσμιοποίησης. Πολὺ περισσότερο τονίζεται ὅτι οἱ σύγχρονες βιομηχανοποιημένες κοινωνίες δὲν ἀκύρωσαν τὸν ρόλο τοῦ θρησκευτικοῦ παράγοντα, ὁ ὁποῖος παραμένει ἐνεργὸς στὸν παγκόσμιο διάλογο θρησκειῶν καὶ πολιτισμῶν, πολιτισμοῦ καὶ πολιτικῆς, πολιτισμοῦ καὶ κοινωνίας.

Εὐθύς ἐξαρχῆς λοιπόν, θὰ πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι σήμερα ἀντικρούονται ὅλο καὶ περισσότερο οἱ παλιές κλασσικὲς θεωρίες τοῦ ἐκμοντερνισμοῦ, τῆς τεχνοκρατικῆς ἐξειδίκευσης καὶ τῆς σύγκλισης τῶν βιομηχανικῶν κοινωνιῶν, πού κυριαρχοῦσαν στὴν δεκαετία τοῦ 1950, οἱ ὁποῖες διατείνονταν ὅτι τὸ πολιτισμικὸ πρόγραμμα τῆς νεωτερικότητος, ὅπως αὐτὸ ἀναπτύχθηκε στὴν νεωτερικὴ Εὐρώπη, θὰ κατέκλυζε ὅλες τὶς κοινωνίες καὶ θὰ ἐπικρατοῦσε σὲ ὁλόκληρο τὸν κόσμολ¹.

Ὁ Shmuel Eisenstadt θὰ γράψῃ μάλιστα χαρακτηριστικὰ ὅτι πρέπει ν' ἀμφισβητηθεῖ ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ ἐκμοντερνιζόμενες κοινωνίες συγκλίνουν καὶ ὅτι ἡ Εὐρώπη εἶναι ἡ ἡγέτιδα δύναμη στὴ διαδικασία τοῦ ἐκμοντερνισμοῦ². Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ θὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν «πολλαπλὴ νεωτερικότητα» ὡς μία διαδικασία συνεχοῦς συγκρότησης καὶ ἀνασυγκρότησης πολλαπλῶν πολιτισμικῶν πρακτικῶν καὶ θεωρήσεων πού ἀναπτύσσονται στὸν νεωτερικὸ κόσμολ. Ἐπομένως συνεχίζεται τὸ γεγονός νὰ ὑπάρχει «θέση γιὰ τὴν θρησκεία καὶ γιὰ τὰ θρησκευτικὰ κινήματα στὶς ἐκτυλισσόμενες ἐρμηνεῖες τῆς νεωτερικότητος. Οἱ μορ-

* Ὁ κ. Κωνσταντῖνος Κωτσιόπουλος εἶναι ἐψηφισμένος Ἀναπλ. Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀ.Π.Θ.

1. DAVIE GR., *Κοινωνιολογία τῆς Θρησκείας*, ἐκδ. Κριτική, Ἀθήνα 2010, σ. 173.

2. EISENSTADT S., «Multiple modernities», *Daedalus* 129 (2000) 1-30.

φές της θρησκείας, επιπλέον μπορεί να είναι τόσο ποικίλες, όσο και οι μορφές της νεωτερικότητας»³. Η νεωτερικότητα επομένως βρίσκεται σε μία συνεχή και απελεύτητη διαλεκτική ζύμωση και δοκιμασία, διότι προεκτείνεται στο μέλλον μαζί με τις διαφορετικές θρησκευτικές και πολιτισμικές παραδόσεις, οι οποίες έχουν να πούν πολλά στο σημερινό κόσμο της σύγκρουσης, της κρίσης, της άβειβαιότητας, και των έθνοφυλετικών διακρίσεων.

Έπειδή λοιπόν με βάση τα δεδομένα αυτά, θεωρείται ύπαρκτο το γεγονός ότι οι θρησκευτικές κοινότητες υπάρχουν ως αναπόσπαστο - φυσιολογικό μέρος του νεωτερικού κόσμου, καθώς και των έκμοντερνιζόμενων κοινωνιών, επιβάλλεται σοβαρή αντιμετώπιση του θρησκευτικού παράγοντα στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική ζωή, στον συλλογικό όσο και στον άτομικό βίο των πιστών, αφού ή «κοινωνία των πιστών» ανήκει στην «κοινωνία των πολιτών».

Οι προϋποθέσεις αυτές υποχρεώνουν τους εκπροσώπους του ευρωπαϊκού εκσυγχρονισμού και των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αντιμετωπίζουν τον θρησκευτικό παράγοντα ως σημαντική προϋπόθεση εξέλιξης και προόδου της κοινωνίας και της Δημοκρατίας. Αυτό βέβαια προϋποθέτει αποφυγή των άκρων της Πολιτειοκρατίας και της Θεοκρατίας, του Φονταμενταλισμού της Νεωτερικότητας αλλά και της Θρησκείας. Όπως μάλιστα επισημαίνει ή Grace Davie, ή θεσμική συνάντηση Έκκλησίας - Πολιτείας, Θρησκείας και Πολιτικής, οδηγεί στην αποφυγή άκροτήτων και στην συναίσθηση ότι δεν αποτελεί ή Ευρώπη το παγκόσμιο πρότυπο, έφ' όσον τόσο ή Ευρώπη όσο και οι Ευρωπαίοι λόγιοι έχουν πολλά να μάθουν από περιπτώσεις που διαφέρουν από την δική τους πολιτική και πολιτισμική πρόταση⁴.

Ό J. Habermas, αν και άγνωστιστής, θα κάνει λόγο για μία «μετα-έκκοσμικευμένη πραγματικότητα» έφ' όσον ή κοινωνία, αν και έκκοσμικευμένη, υπολογίζει στη διατήρηση των θρησκευτικών κοινοτήτων⁵. Αυτό κατά τον Habermas συμβαίνει, διότι ή οικονομία της Άγοράς και ή διοικητική έξουσία

3. EISENSTADT S., *Οί μεγάλες επαναστάσεις και οί πολιτισμοί της νεωτερικότητας*, έκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2011. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Η πολιτισμική διάσταση της νεωτερικότητας, στο συλλογικό τόμο, *Οί Πολιτισμοί*, (έπιμ. Μ. Μαραγκουδάκη), έκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2005, σ.σ. 95-112.

4. DAVIE GR., ό.π., σ. 176. Βλ. Έπίσης και ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ Κ., *Θρησκεία και Πολιτική έξ έπόψεως Κοινωνιολογίας του Χριστιανισμού*, έκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2015, σ.σ. 211 έ.

5. HABERMAS J. - RATZINGER J., *Η διαλεκτική της έκκοσμικευσης. Λόγος και Θρησκεία*, έκδ. Έστία, Άθήνα 2010, σ. 39.

έκτοπίζουν συνεχώς από την ζωή την κοινωνική αλληλεγγύη και προκαλούν οικονομική και πολιτική κρίση. Είναι μάλιστα ιδιαίτερας σημασίας ή επίσημάνσή του, ότι οί μη πιστοί «*οφείλουν να μὴν ἀρνοῦνται κατ' ἀρχὴν τὴν ἐν δυνάμει ἀλήθεια τῶν θρησκευτικῶν κοσμοειδώλων καὶ νὰ μὴν ἀμφισβητοῦν τὸ δικαίωμα τῶν πιστῶν συμπολιτῶν τους νὰ συμβάλλουν στὶς δημόσιες συζητήσεις, χρησιμοποιώντας τὴ γλῶσσα τῆς θρησκείας*»⁶. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τονίζεται ὅτι καὶ οἱ πιστοὶ θὰ πρέπει νὰ ἔχουν τὴν αἴσθηση ὅτι δὲν κινοῦνται σὲ παραδοσιακὰ περιβάλλοντα ὅπου ἡ θρησκευτικὴ πίστη ἔχει τὸν κυρίαρχο λόγο.

Οἱ ἐπισημάνσεις αὐτὲς κρίνονται ἀπαραίτητες προκειμένου νὰ ἀντιληφθοῦμε γιὰ παράδειγμα τὸ γεγονός ὅτι ἡ χαρακτηριστικὴ περίπτωση τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀρχῆς τῆς «Ἐπικουρικότητας», ὡς τρόπος καὶ μέθοδος πολιτικῆς ὀργάνωσης τῶν σχέσεων τῶν χωρῶν μελῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης μεταξύ τους ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ κέντρο τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐξουσίας τῶν Βρυξελλῶν, ἔρχεται σὲ διάλογο καὶ ἀντιστοιχία μὲ τὸ Ὁρθόδοξο Αὐτοκέφαλο ὡς θεσμὸ ὀργάνωσης τῶν σχέσεων Αὐτοκέφαλων Ἐκκλησιῶν μεταξύ τους καὶ μὲ τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Στὴν πραγματικότητα δηλαδή ἡ «ἀρχὴ τῆς ἐπικουρικότητας» δὲν καταργεῖ τὴν πολιτικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἰδιοπροσωπεΐα τῶν Κρατῶν μελῶν τῆς Ε-Ε, οὔτε τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία αὐτῶν, χωρὶς ταυτοχρόνως νὰ ἀποδεσμεύονται ἀπὸ τὸ εὐρωπαϊκὸ καὶ διοικητικὸ κέντρο ἐξουσίας ποῦ ἔχει τὴν ἔδρα του στὶς Βρυξέλες.

Κατὰ ἀναλογικὸ τρόπο καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ Ὁρθόδοξου Αὐτοκέφαλου δὲν καταργεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτοδιοίκηση τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, οἱ ὁποῖες πάντως ἀναγνωρίζουν τὸν ἱστορικὸ, πνευματικὸ καὶ ὑπερτοπικὸ χαρακτῆρα τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τὸν θεσμικὸ ρόλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ὡς *primus inter pares*.

Ἡ σημαντικὴ ἄλλωστε δήλωση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου στὴν πανηγυρικὴ Συνεδρία τῆς ὀλομέλειας τοῦ Εὐρωκοινοβουλίου τὸ 1994 γιὰ τὴν ἀναλογία τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπικουρικότητας μὲ τὸ Ὁρθόδοξο Αὐτοκέφαλο, ἐπισημαίνει τὴν ἀξία τοῦ διαλόγου τῆς Θεολογίας μὲ τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν πολιτικὴ, ποῦ ὀδηγεῖ στὸ ὄραμα τῆς ἐνότητας τῆς Οἰκουμένης καὶ στὴν συμπαράσταση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν δημιουργία τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐνοποίησης, ποῦ θὰ ὑπερβαίνει τὶς οικονομικὲς καὶ ἐθνικιστικὲς ἀντιπαραθέσεις.

6. Ὁ.π., σ. 43.

Σύμφωνα με τη δήλωση αυτή ο Πατριάρχης τονίζει: «είναι έκκλητικόν, ὅτι ἡ πράγματι καὶ βαθύτατα δημοκρατικὴ ὀργάνωσις τῆς Ὁρθόδοξου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὸν μεγάλον βαθμὸν διοικητικῆς αὐτονομίας καὶ κυριαρχίας τῶν Ἐπισκόπων καὶ τῶν Πατριαρχείων καὶ Αὐτοκέφαλων ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ταυτόχρονον εὐχαριστιακὴν ἐνότητα ἐν τῇ πίστει εἶναι ἐν εἶδος προτύπου, τὸ ὁποῖον προσφάτως ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσις ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀρχῆς τῆς Ἐπικουρικότητος ἐθεσμοθέτησε ὡς τὴν πλέον λυσιτελεῖν μέθοδον διαρθρώσεως τῶν ἐξουσιῶν τῆς»⁷.

Στὴν ἴδια ὁμιλία βέβαια ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ στὸ πλαίσιο τῆς ἀμφίδρομης σχέσης θεολογίας καὶ πολιτικῆς δὲν θὰ διστάσει νὰ τονίσει ὅτι ἡ πρωτοβουλία τοῦ Πατριαρχείου τὸ 1920 γιὰ τὴ συγκρότηση ἑνὸς εἶδους «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν», κατὰ τὸ πρότυπο τῆς τότε «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν», προδρόμου τοῦ σημερινοῦ Ὁργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ὀδήγησε καὶ διὰ τῆς συμβολῆς τῶν προτεσταντικῶν ὁμολογιῶν στὴν ἴδρυση τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἐκφεύγει τῆς παρούσης ἀνακοινώσεως.

Ἡ δήλωσή του περὶ τῶν σχέσεων Αὐτοκεφάλου καὶ ἀρχῆς τῆς Ἐπικουρικότητος θὰ συμπληρωθεῖ μετὰ τὶς ἐπιπρόσθετες ἐπισημάνσεις του, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία σέβεται τὶς ἐθνικὲς παραδόσεις καὶ εὐαισθησίες τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖες ὅμως ἀφίστανται ἀπὸ κάθε εἶδους φανατισμὸ καὶ παρανομία, στὸ πλαίσιο τῆς εἰρηνικῆς συμβίωσης καὶ ἐπικοινωνίας λαῶν καὶ ἐθνῶν, σύμφωνα καὶ μετὰ τὴν Διακήρυξη τοῦ Βοσπόρου περὶ «Εἰρήνης καὶ ἀνοχῆς»⁸.

Δὲν ὑπάρχει βέβαια καμία ἀμφιβολία ὅτι τὸ Ὁρθόδοξο Αὐτοκέφαλο ποῦ δόθηκε στὶς κατὰ τόπους ἐκκλησίες τῶν ἐθνοτοπικὰ καὶ γεωγραφικὰ προσδιορισμένων περιοχῶν, ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιολογία τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκφράζει τὴν αὐθεντικὴ φανέρωση τῆς μίας, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας στὸ χῶρο καὶ στὸν χρόνον⁹. Πρόκειται μετὰ ἄλλα λόγια γιὰ τὴν Ἐκκλησιολογία τοῦ «Σώματος Χριστοῦ» καὶ ὄχι τοῦ «Σώματος Χριστιανῶν».

7. ΟΙΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ, Ὁμιλία στὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο, *Ἐπίσκεψις* 25 (1994) 6. Κ. ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ, *Ὁρθοδοξία καὶ Εὐρώπη*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 146.

8. ΟΙΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ, ὁ.π. ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ Κ., ὁ.π., σ. 147.

9. ΦΕΙΔΑ ΒΛ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. Γ', Ἀθήνα 2014, σ. 443. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Πενταρχία*, τ. ΙΙΙ, Ἀθήνα 2012. ΠΑΠΑΘΩΜΑ ΓΡ. (Αρχιμ.), «Ἡ Ὁρθόδοξη διαχρονικὴ ἀντιπρόταση στὴν ἔννοια τῆς "Ἐθνικῆς Ἐκκλησίας": Ἡ Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία», στὸ *Πολιτεία, Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ Θερησκευματα στὴν Ἑλλάδα*, συλλογικὸς τόμος (ἐπιμ. Χ. Παπαστάθη, Αρχιμ. Γρ. Παπα-

Ἡ Ἐκκλησιολογία αὐτὴ ὑπερβαίνει ἀσφαλῶς κάθε ἔννοια ἐθνικισμοῦ καὶ νεοφυλετισμοῦ, ὅπως καὶ τὴν λογικὴ τοῦ πολιτειοκρατικοῦ κρατικισμοῦ, ποὺ θέλει τὴν Ἐκκλησία ἀπλὸ ὑποσύστημα τοῦ κρατικοῦ συστήματος καὶ ἀπλὴ δημόσια ὑπηρεσία μίας τεχνοκρατικῆς καὶ ἐκκοσμικευμένης κοινωνίας.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ εὐαισθησία τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας νὰ ἀφουγκρασθεῖ τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν καὶ νὰ δεχθεῖ τὸ Αὐτοκέφαλο, ἀποδεικνύει τὴν δημοκρατικὴ καὶ ὀρθόδοξη ἀρχὴ τῆς προσαρμογῆς τῶν διοικητικῶν σχημάτων σὺν «*νέες πολιτικὲς συνθήκες γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση προφανῶν ποιμαντικῶν ἢ ἄλλων ἀναγκῶν τῶν νεοφώτιστων χριστιανικῶν λαῶν, μὲ βάση πάντοτε τὴν ἐδαφικὴ ἀρχὴ προσαρμογῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων στὰ ἀντίστοιχα πολιτικὰ σχήματα*»¹⁰.

Ἡ στάση αὐτὴ ποὺ ἀπέχει ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αὐταρχικοῦ καὶ συγκεντρωτικοῦ πνεύματος ἐξουσίας τόσο σὲ θρησκευτικὸ ὅσο καὶ σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ὡστόσο δὲν ἀκυρῶνει τὴν ἀπαραίτητη κανονικὴ ἀναφορὰ κάθε διοικητικῆς μεταβολῆς στὴν ὑπερέχουσα αὐθεντία τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχείων ἢ τῆς «Τετρακτύος» τῶν Ὁρθόδοξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τὸ σχίσμα τοῦ 11^{ου} αἰῶνα¹¹.

Πρόκειται γιὰ στάση ποὺ διαχρονικὰ διδάσκει Πολιτεία καὶ Κοινωνία τόσο σὲ τοπικὸ ὅσο καὶ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀναφερόμενος στὴν ὀλομέλεια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου στὴν ἀναλογία τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπικουρικότητας μὲ τὸ Ὁρθόδοξο Αὐτοκέφαλο, θὰ τονίσει ὅτι προηγήθηκε χρονικὰ ἡ δημοκρατικὴ ἀρχὴ τοῦ

θωμᾶ), ἐκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 2006, σ.σ. 89-128. ERICKSON J., «Αὐτοκεφαλία καὶ Αὐτονομία», *Καιρὸς συννεσταλμένος τὸ λοιπὸν* (ἐπιμ. P. De Mey - M. Σταύρου), ἐκδ. Ἐν Πλῶ, Αθήνα 2015, σ.σ. 149-182. Οἱ ἐπισημάνσεις αὐτὲς συνδέονται καὶ μὲ τὸ ζήτημα τῆς διασπορᾶς. Γιὰ μίαν ἀνάλυση τοῦ 28^{ου} Κανόνα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ποὺ ἐπιλαμβάνεται τοῦ θέματος αὐτοῦ βλ. ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ Κ., «Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι τῆς Διασπορᾶς», στὸ *Ξενία Ἰακώβου Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς*, συλλογικὸς τόμος, Θεσσαλονίκη 1986, σ.σ. 264-282. ARYAKOVSKY A., «Ἡ Πανορθόδοξη Σύνοδος καὶ τὸ ζήτημα τῆς διασπορᾶς: Ρεαλιστικὲς προτάσεις», στὸ *Καιρὸς συννεσταλμένος τὸ λοιπὸν*, (ἐπιμ. P. De Mey - M. Σταύρου), ἐκδ. Ἐν Πλῶ, Αθήνα 2015, σ.σ. 245-276. ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗ Δ., «Ἡ Ὁρθόδοξη Διασπορά», στὸ *Πολιτεία, Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ Θρησκευματα στὴν Ἑλλάδα*, ὅ.π., σ.σ. 63-88.

10. Κανὼνας 17 τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. «*Τὰ ἐκκλησιαστικὰ τοῖς πολιτικοῖς μεταβάλλεσθαι εἴωθεν*».

11. ΦΕΙΔΑ ΒΛ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. Γ', Αθήνα 2014, σ. 444. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Πενταρχία*, τ. ΙΙΙ, σ.σ. 201-244, 329-389.

Αυτοκεφάλου και αποτέλεσε ως εκ τούτου πρότυπο διοικητικής οργάνωσης και στο χώρο της πολιτικής κοινωνίας των Ἐθνῶν-Κρατῶν μελῶν τῆς Ε-Ε.

Ἡ σημαντικὴ αὐτὴ ἐπισημάνση ἀναδεικνύει κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο τὸν ἀρμονικὸ διάλογο καὶ τὴ συλλειτουργία Ἐκκλησίας - Πολιτείας ἐντὸς τῆς πλουραλιστικῆς καὶ ὀρθόδοξης ἀρχῆς «τῆς ἐνότητος ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν διατυπώσεων». Βεβαιώνεται δέ, ὅτι καὶ στὴ σύγχρονη ἐποχὴ τῆς νεωτερικότητος ἢ καὶ τῆς ὑστερῆς νεωτερικότητος, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησιολογία μπορεῖ νὰ ἐμπνεύσει ἀλλὰ καὶ νὰ θεμελιώσει πολιτιστικὰ τὴν δημοκρατικὴν ὀργάνωσιν τῆς «κοινωνίας τῶν πολιτῶν» στὴν ὁποία ἀνήκει ἀσφαλῶς καὶ ἡ «κοινωνία τῶν πιστῶν», ὅπως καὶ προηγουμένως τονίσθηκε.

Μόλις εἶναι ἀνάγκη νὰ τονίσουμε τὸ γεγονός ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς Αὐτοκέφαλῆς Ἐκκλησίας στέλνει αὐτομάτως καὶ τὸ πολιτιστικὸ μήνυμα –ποὺ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ πολιτικὸ– τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς διάσωσης τῆς ἐθνικῆς ἑτερότητος καὶ τῆς ἐθιμικῆς καὶ γλωσσικῆς παράδοσης ἐνὸς λαοῦ, ἀφοῦ ἡ Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία εἶναι ἐνσαρκωμένη καὶ ἐμφυτευμένη στὸ ἔδαφος ἐνὸς δεδομένου τόπου¹². Ἡ προοπτικὴ εἶναι βέβαια ἐσχατολογικὴ καὶ ἄρα ἡ ἐθνικὴ ἰδιοπροσωπεΐα παύει νὰ λειτουργεῖ ὡς περίκλειστη ἐσωστρεφῆς κοινότητα, ἀφοῦ ἀνοίγεται στὴν ἀνοικτὴ ἐνότητα καὶ οἰκουμενικότητα τῆς χαρισματικῆς διάστασης τῆς Ἐκκλησίας.

Στὴν ἐποχὴ τῆς Παγκοσμιοποίησης μὲ τοὺς αὐξανόμενους κινδύνους τῆς ὁμογενοποίησης λαῶν καὶ πολιτισμῶν, ὁ λόγος αὐτὸς καθίσταται ἐπίκαιρος, ὅπως ἐπίκαιρος καθίσταται ὁ σχεσιακὸς (κοινωνικὸς) ἀλλὰ καὶ ὁ μοναδικὸς ἢ ἰδιαίτερος χαρακτήρας τῆς κάθε Αὐτοκέφαλῆς Ἐκκλησίας. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τίς «Ἐκκλησιαστικὰς ὑποστατικὰς ιδιότητες ποὺ τῆς ἐπιτρέπουν νὰ ὑπάρχει ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως μὲ μία ἄλλη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία – ἢ μὲ ἄλλες Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο διαφυλάσσονται καὶ διασφαλίζονται συγχρόνως καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἑτερότητα καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία»¹³.

Ἡ τοπικότητά τῆς ἀντιστοιχεῖ στὴν ἑτερότητά τῆς, εἶναι μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη, ἐνῶ ἡ συνοδικότητά τῆς ἀντιστοιχεῖ στὴν σχεσιοδυναμικὴ τῆς κοινωνικῆς τῆς ταυτότητος μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τίς ἄλλες Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες, καὶ δηλώνει τὴν κοινὴ οὐσίαν καὶ ἐνότητα τῆς πίστεως.

12. ΠΑΠΑΘΩΜΑ ΓΡ. (Ἀρχιμ.), ὁ.π., σ. 117. Βλ. ΠΑΝΩΤΗ ἈΡ., *Τὸ Συνοδικὸν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Ἐπτάλοφος, Ἀθήνα 2009, σ.σ. 31 ἐ.

13. ΠΑΠΑΘΩΜΑ ΓΡ. (Ἀρχιμ.), ὁ.π., σ. 117.

Τόσο ἡ μοναδικότητα τοῦ ἀσύγχυτου χαρακτήρα τῆς Αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ ἡ κοινωνικότητά της ὡς ἀδιαίρετος τρόπος ὑπάρξεως τῶν Αὐτοκέφαλων Ἐκκλησιῶν μεταξύ τους, ἐρείδονται στὸν ὄρο τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος, ποὺ περιγράφει τὴν ὑποστατικὴ ἔνωση τῶν δύο φύσεων στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως καὶ ἀτρέπτως».

Ὁ Χριστοκεντρικὸς αὐτὸς χαρακτήρας τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνθρωπολογίας καὶ Κοσμολογίας ἐνοποιεῖ λειτουργικὰ τὴν ἑτερότητα καὶ τὴν συνοδικὴ κοινωνικότητα καὶ μεταμορφώνει τὴν παγκόσμια κοινωνία σὲ ὑπερφυλετικὸ, ὑπεράτομικὸ καὶ ὑπερεθνικὸ ἐπίπεδο, ἀφοῦ τὴν καλεῖ νὰ ἐνταχθεῖ στὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι ἡ «Κοινωνία Θεώσεως», ἡ «Κοινωνία Ἁγίων» ἢ «ἐνυπόστατη κοινωνία προσώπων». Σ' αὐτὴν τὴν ἐνυπόστατη κοινωνία, τὰ ἐπιμέρους μέλη ἀποκοτῶν τὴν ἐνιαία καὶ ἀδιαίρετη ὑπερατομικὴ ὑπόστασή τους στὴν ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀντιμανιχαϊκὸ καὶ ἀντιδιπολικὸ τρόπο, στὸ πλαίσιο τῆς διαλεκτικῆς τῆς κατάφασης καὶ τῆς ὑπέρβασης τοῦ κόσμου, τῆς διαλεκτικῆς τῆς κτιστῆς καὶ ἄκτιστης πραγματικότητας.

Βασικὴ συνέπεια τῶν παραπάνω ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι γιὰ τὴν Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία προέχει ἡ ἀνεξάρτητη καὶ αὐτοδιοίκητη ἔναντι τοῦ Καίσαρα ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία (ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως), καθὼς καὶ ἡ ἐσαχτολογικὴ καὶ χαρισματικὴ προοπτικὴ, ἐνῶ οἱ ἐθνικοὶ προσδιορισμοὶ ἔρχονται σὲ δεύτερη μοῖρα. Ἀντιθέτως γιὰ τὴν φυλετικὴ Ἐκκλησία ἡ ἐθνικιστικὴ ιδιαιτερότητα μαζί μὲ τὴν κρατικιστικὴ ἐξουσιαστικότητα ἀποτελοῦν τὸν πρῶτο καὶ τελευταῖο λόγο ὑπάρξεώς της.

Ἡ Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία ὡς γεω-ἐκκλησιαστικὴ πραγματικότητα καὶ ὄντοτητα ὑπάρχει σὲ συνάφεια καὶ ἐνότητα μὲ τὶς ἄλλες, ἐνῶ ἡ φυλετικὴ Ἐκκλησία πιστεύει ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξει μόνη, χωρὶς ἢ καὶ ἀντιθετικὰ πρὸς τὶς ἄλλες.

Ὁ κανονικὸς θεσμὸς τῆς Αὐτοκεφαλίας εἶναι δυνατὸν ὅμως νὰ μεταπέσει σὲ φυλετικὸ καὶ ἐθνικιστικὸ ἐπιμερισμὸ, ποὺ διασπᾷ τὸν ἄραφο χιτῶνα τῆς Οἰκουμενικότητος τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν κυριαρχήσουν καταχρηστικὲς ἐρμηνεῖες πρὸς ὄφελος πολιτικῶν καὶ κρατικῶν ἐξουσιαστικῶν συμφερόντων. Πράγματι οἱ πολιτικὲς ἡγεσίες τῶν ὀρθοδόξων λαῶν (Βουλγάρων, Ρώσων κ.ἄ.) θέλησαν τὴν ἰσχυροποίησιν τῶν φιλοδοξιῶν τους «τόσο μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνεξαρτησία τους ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ὅσο καὶ μὲ τὴν ἀντικανονικὴ ὑποταγὴ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας στὴν αὐταρχικὴ βούλησιν τῶν ἡγεμόνων τῶν λαῶν αὐτῶν»¹⁴. Χαρακτηριστικότερη ὑπῆρξε ἡ περίπτωση τοῦ Τσάρου τῆς

14. ΦΕΙΔΑ ΒΛ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, ὁ.π., τ. Γ', σ. 444. Στὴν ἐξέλιξιν τῶν ἰδεῶν ἀπὸ ἡ-

Ρωσίας Μ. Πέτρου (1682-1725), ὁ ὁποῖος συμφώνως πρὸς τὰ προτεσταντικὰ πολιτειοκρατικὰ πρότυπα (*cuius regio, eius religio*), θέλησε νὰ ἐλέγξει τὴν αὐτοδιοίκητη καὶ συνοδικὴ λειτουργία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας θεωρώντας αὐτὴν ὑπάλληλη καὶ ὄχι Συνάλληλη πρὸς τὴν Κρατικὴ ἐξουσία.

Οἱ ἀρνητικὲς αὐτὲς ἐξελίξεις χρησιμοποιήθηκαν δυστυχῶς ὡς παράδειγμα κατὰ τὸν 19^ο αἰῶνα καὶ ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις τῶν νεοσύστατων κρατῶν τῆς (Ἑλλάδας, Σερβίας, Ρουμανίας κ.ἄ.), καὶ ὑπῆρξαν ἡ αἰτία, ὡς γνωστόν, τῆς καταδίκης τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνοφυλετικοῦ παροξυσμοῦ τὸ 1872 ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, κυρίως καὶ λόγῳ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας.

Ἡ καταδίκη αὐτὴ ἔχει διαχρονικὴ ἰσχὺ καὶ σημασία καὶ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερα ἰσχυρὸ ἀντίλογο στὸν ἐθνικιστικὸ φονταμενταλισμὸ τῆς ἐκκοσμιευμένης νεωτερικότητος, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἰδεολογία τοῦ νεώτερου δυτικοῦ κρατισμοῦ στὴν Εὐρώπη. Ἄλλωστε μὲ τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς οἱ Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες ὡς πρωτογενῆ πρόσωπα πνευματικῆς ἐξουσίας, σὲ συνεργασία καὶ μὲ τὸν διεθνή ρόλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μποροῦν νὰ διαλεχθοῦν ἰσότημα μὲ τοὺς φορεῖς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας σὲ τοπικὸ καὶ Εὐρωπαϊκὸ ἐπίπεδο. Κάτι τέτοιο ἄλλωστε προβλέπεται ἀπὸ τὸ Εὐρωπαϊκὸ Σύνταγμα καὶ τὴ Συνθήκη τῆς Λισαβόνας, ὅπου τονίζεται ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση διατηρεῖ ἕνα τακτικὸ καὶ ἰσότημο διάλογο μὲ τὶς Ἐκκλησίες, πρὸς ὄφελος τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς κοινωνίας τῶν πολιτῶν¹⁵, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς “Ἐπικουρικότητος”.

ποὺς ἐκφραστὲς τῆς πρωτοκαθεδρίας τῆς Κρατικῆς ἐξουσίας διατυπώθηκε ἡ θεωρία τῶν «ἐνδιάμεσων σωμάτων» ὡς «ομάδων πίεσης» πρὸς τὴν κυβέρνηση. Περισσότερα βλ. ΜΕΤΑΞΑ Δ., *Πολιτικὴ Ἐπιστήμη. Σύγχρονοι κλάδοι καὶ περιεχόμενο*, ἐκδ. Σάκκουλα, Ἀθήνα 1979, σ.σ. 27ε. Στὰ πλαίσια τῶν θεωρήσεων αὐτῶν ὑποστηρίχθηκε ἡ συζητήσιμη ἐπίσης ἄποψη ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀνήκει στὰ ἐνδιάμεσα σώματα μεταξὺ Κράτους καὶ κοινωνίας ὡς ἀπλὴ ομάδα πίεσης. Βλ. ἐνδεικτικὰ ΜΑΡΙΝΟΥ ΑΝ., «Εἶναι ἡ Ἐκκλησία “ἐνδιάμεσο σῶμα”», στὸ *Ξενία Ἰακώβου Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς*, ὅ.π., σ.σ. 322-336. Γιὰ τὰ συστήματα σχέσεων Ἐκκλησίας – Πολιτείας γενικὰ βλ. ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ Κ., *Ἀνεξιθρησκεία. Κοινωνικὴ θεώρηση τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων στὸν Εὐρωπαϊκὸ καὶ Νεοελληνικὸ Διαφωτισμὸ. Τὸ παράδειγμα τῶν John Lake καὶ Εὐγένιου Βούλγαρη*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σσ. 402 ἐ.

15. Περισσότερα ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ Κ., «Σύγκρουση ἢ διάλογος Θρησκείων καὶ πολιτισμῶν», *Θεολογία* 84 (2013) 232. (Μέρος Β΄). ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΕΥΑΓ., «Τὸ Εὐρωπαϊκὸ Σύνταγμα καὶ τὸ θρησκευτικὸ φαινόμενο», *Νομοκανονικά* 1 (2005) 22ε. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, «Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου καὶ ὁ διάλογος μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση, μετὰ τὴ συνθήκη τῆς Λισαβόνας», στὸ συλλογικὸ τόμο *Διαπολιτισμικότητα καὶ Θρησκεία στὴν Εὐρώπη*, (ἐπιμ. Ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση), ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2011, σ. 35.

Εἶθε ἡ ἀρχὴ τοῦ Ὁρθόδοξου Αὐτοκέφαλου, πού ἐντάσσει ἀρμονικά τις ἐθνότητες στήν πνευματικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ἀποτελέσει τὸν ἀνασχετικὸ παράγοντα σὲ κάθε εἶδους πολιτικὸ καὶ πολιτιστικὸ ἰμπεριαλισμὸ, καὶ ταυτοχρόνως νὰ θεμελιώσῃ τὴ βάση γιὰ τὴν παγκόσμια συναδέλφωση Ἐθνῶν καὶ Λαῶν.